

Державне право. Конституційне право.

УДК 342

Михалків Ірина Михайлівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Мыхалкив Ирина Михайловна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Mykhalkiv Iryna

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Гончаренко Олена Андріївна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри державного будівництва

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Научный руководитель:

Гончаренко Елена Андреевна

кандидат юридических наук,

доцент кафедры государственного строительства

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Research manager:

Goncharenko Olena

Candidate of Legal Sciences,

Associate Professor of the Department of State Construction

Yaroslav Mudryi National Law University

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕВТАНАЗІЇ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

О ПРОБЛЕМЕ ЛЕГАЛИЗАЦИИ ЭВТАНАЗИИ В СТРАНАХ ЕВРОПЫ

ON THE PROBLEMS OF LEGALIZATION OF EUTHANASIA IN THE COUNTRIES OF EUROPE

Анотація. Наукова стаття присвячена проблемі легалізації евтаназії в країнах Європи. Досліджено евтаназію як право четвертого покоління, її правовий та моральний аспекти. Проаналізовано законодавство багатьох європейських країн, щодо регулювання процедури евтаназії, виявлено його особливості та основні недоліки. Наведено інформацію про стан існуючих правил евтаназії в Європі.

Також в роботі досліджено ряд країн в яких евтаназія легалізована, зокрема, Нідерланди, Бельгія та Люксембург. Також була приділена увага країнам, де де-юре законодавчо не закріплено право на евтаназію, але де-факто воно використовується (Швеція, Велика Британія) та країнам в яких евтаназія є кримінально караним діянням.

Ключові слова: права людини, право на смерть, евтаназія, Європа.

Аннотация. Научная статья посвящена проблеме легализации эвтаназии в странах Европы. Исследована эвтаназия как право четвертого поколения, ее правовой и моральный аспекты. Проанализировано законодательство многих европейских стран по регулированию процедуры эвтаназии, обнаружено его особенности и главные недостатки. Предоставлено информацию о состоянии существующих правил эвтаназии в Европе.

Также в работе исследован ряд стран, в которых эвтаназия легализована, в частности, Нидерланды, Бельгия и Люксембург. Также было уделено внимание странам, где де-юре законодательно не закреплено право на эвтаназію, но де-факто оно используется (Швеция,

Великобританія) і країнам в яких евтаназія є кримінально каруваним діянням.

Ключевые слова: права людини, право на смерть, евтаназія, Європа.

Summary. *The scientific article is devoted to the problem of legalization of euthanasia in the countries of Europe. Euthanasia is studied as the right of the fourth generation, its legal and moral aspects. The law of many European countries is analyzed concerning the regulation of the euthanasia procedure, its features and main disadvantages are revealed. Information on the state of the existing rules of euthanasia in Europe is given.*

Also, a number of countries in which euthanasia has been legalized, in particular, the Netherlands, Belgium and Luxembourg, have been investigated. Attention was also paid to countries where de jure law does not stipulate the right to euthanasia, but de facto it is used (Sweden, Great Britain) and countries where euthanasia is a criminal act.

Key words: *human rights, right to death, euthanasia, Europe.*

Постановка проблеми. Із плином часу, швидким розвитком всіх галузей науки, що призвело до технічного прогресу та великих наукових відкриттів - людство стикнулося з появою нових суспільних відносин, яких до цього часу не існувало. Перед нами з'явилося багато можливостей, які раніше неможливо було реалізувати, зокрема, до них відносять: клонування людини, зміну статі, трансплантацію органів, штучне запліднення, генну інженерію тощо. Внаслідок появи таких можливостей виникли нові права, які отримали назву «четвертого покоління» прав людини. Правове регулювання щодо них поки що належним чином не вироблене. Тому дослідження та аналіз цих прав є актуальними та вкрай важливими. Та все

ж, найбільш дискусійним і невирішеним правом «четвертого покоління» на даний час залишається право на евтаназію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом останніх років у міжнародному праві питання щодо евтаназії залишається досить актуальним. Це пояснюється посиленням інтересу до цієї теми у правовій доктрині та практиці окремих держав. Дослідженням цього явища займалися такі вчені О.А. Мірошніченко, О.О. Барабаш, Г.В. Анікіна, А. Іванюшкін, Б. Юдіна, А. Громова, С. Бакунина, Ю. Дмитрієва, О. Маліновський, М. Малєїна, С. Бикова, Г. Романовський, А. Зильберт, В. Акопова, Н. Болотіна, Л. Красицька, О. Капінус, С. Стеценко, Р. Стефанчук та інші.

Формулювання цілі статті. Метою статті є дослідження законодавчого закріплення права людини на евтаназію в країнах Європи, зокрема, в Україні.

Виклад основного матеріалу. Евтаназія (від грец. «eu» – добре + «tha'natos» – смерть) буквально означає «хороша, легка смерть». Сам термін введено англійським філософом Ф. Беконом, який розглядав це питання у своїй праці «Про гідність та примноження наук» ще у 1605 р [1, с. 286]. Необхідно зауважити, що під евтаназією Ф. Бекон розумів не позбавлення хворого життя із співчуття, а надання ефективного обезболення, яке позбавило б людину від страждань. Суть ідей Ф. Бекона полягає у тому, щоб лікар не відсторонювався від безнадійно хворого пацієнта, а був з ним до останніх днів життя, полегшуючи його муки.

У XIX-XX столітті питання евтаназії набуло нового змісту і отримало міжнародне визнання. У жовтні 1987 року в Іспанії 39 Всесвітня медична асамблея прийняла Декларацію про евтаназію. Текст документу встановлює: «Евтаназія, як акт навмисного позбавлення життя пацієнта, навіть на прохання самого пацієнта чи на підставі прохання його близьких, не етична. Не виключає необхідності шанобливого ставлення лікаря до

бажання хворого не перешкоджати перебігу природного процесу помирання в термінальній фазі захворювання» [2].

Говорячи про евтаназію, зазвичай розуміють «активну евтаназію» (або, як її ще називають, «метод наповненого шприца»), тобто виконання дій, спрямованих на припинення мук безнадійно хворої людини, результат яких є смертельним для останньої. До «активної евтаназії» належить і суїцид, який асистується. Це коли пацієнту на його прохання надається допомога в здійсненні самогубства. «Пасивна евтаназія» полягає в тому, що хворому (на його прохання) припиняють надавати спрямовану на життя медичну допомогу, що призводить до природної смерті [3, с.459].

Нідерланди стали першою країною в Європі, що законодавчо закріпила право на евтаназію, прийнявши «Закон про припинення життя за бажанням чи допомогу в самогубстві» [4, с. 28]. Початком процесу такої легалізації вважають 1973 рік, коли голландський суд ув'язнив на тиждень лікаря, який умертвив свою хвору матір. Цей випадок послужив прецедентом для визнання в 1984 році Верховним судом країни добровільної евтаназії прийнятною. Таким чином, якщо лікар виконував вимоги інструкції, складеною Королівською медичною асоціацією, він міг не боятися кримінальної відповідальності. Природній розвиток легалізації цього процесу закінчився ухваленням у квітні 2001 року відповідного закону про легалізацію евтаназії, який набув чинності 01.01.2002 року. Згідно із ним, евтаназія здійснюється тільки медичними працівниками, які можуть надати в розпорядження своїх пацієнтів смертельні ліки.

Спочатку введення в дію даного закону, спонукання до медичного самогубства, а також «активна евтаназія» (при якій лікар сам вводить летальну дозу ліків смертельно хворому) все ще залишалися кримінально караними діяннями. Однак в 2003-му була прийнята поправка, яка, за вказані вище діяння, звільняла від кримінальної відповідальності медпрацівників.

У 2012 році уряд Нідерландів дозволив смертельно хворим пацієнтам звертатися за медичною допомогою в самогубстві вдома, що вилилося в зростання числа таких суїцидів, як свідчить офіційна статистика. В середньому такі випадки - це трохи більше двох відсотків від усіх зареєстрованих смертей.

Також в 2002 році добровільно піти з життя невиліковно хворим людям дозволили в Бельгії, звільнивши медиків від кримінальної відповідальності за проведення відповідної процедури. Так Бельгія стала другою країною в Європі, що легалізувала евтаназію. Ухваливши закон, який набрав чинності 23.09.2002 року, бельгійським урядом було створено постійний комітет, завдання якого полягає в здійсненні контролю за евтаназією.

А вже у 2014 році Бельгія, знявши усі вікові обмеження при здійсненні відповідних процедур, стала єдиною країною у світі, де можна застосовувати евтаназію по відношенню до дитини з будь-якого віку. Умовою для її здійснення є остання стадія будь-якої невиліковної хвороби, що супроводжується "нестерпними болями, які неможливо пом'якшити". Для початку проведення процедури необхідне письмове прохання хворого неповнолітнього. Таке рішення повинно бути підтримане батьками, психологами та лікарями. Якщо ж йдеться про евтаназію дитини, яка не усвідомлює і не відповідає за свої дії, то таке прохання можуть подати її опікуни. У цьому випадку процедура буде більш складною і триватиме набагато довше.

На думку Бельгійських правозахисників, таким чином урівнюються права дітей і дорослих, яким можливість добровільно піти з життя гарантована законом, ухваленим іще в 2002 р. "На щастя, дітей, щодо яких може йтися про евтаназію, дуже мало. Але це не означає, що ми повинні відмовляти таким дітям у праві на гідний відхід із життя", - заявив Вім Дістелманс голова Федерального комітету з контролю і оцінки

евтаназії Бельгії [5]. Перший випадок застосування евтаназії до неповнолітнього після легалізації такого права відбувся в вересні 2016 року.

У березні 2009 року Люксембург легалізував евтаназію, таким чином він став третьою країною Європи, де дозволено «спокійно йти з життя». Для того щоб прийняти закон про евтаназію, схвалений депутатами, парламенту Люксембургу довелося піти на зміну Конституції країни з метою зменшення повноважень монарха. Приводом для цього стала категорична відмова Великого герцога Анрі підписувати цей закон. Глава держави мотивував свою позицію глибокими католицькими переконаннями, а як відомо, католицька церква є противником евтаназії.

Ці три країни Бенілюксу - єдині в Європі країни, легалізували «активну евтаназію», здійснення якої обмежується жорсткими правилами.

Досить цікавою в цьому питанні є практика Швейцарії, де евтаназію заборонено, але фактично дозволено, бо законодавством допускається допомога при самогубстві, причому не тільки з боку медиків або рідних, а й третіх осіб. Єдина вимога - вони не повинні бути особисто якимось чином зацікавлені в смерті пацієнта. Тому в країні легально діють дві волонтерські організації допомоги самогубцям, Exit (Вихід), чийми послугами можуть скористатися лише громадяни Конфедерації, і Dignitas (Гідність), до якої можуть звернутися і іноземці, які приїхали померати до Швейцарії.

У 2007 році Швейцарія дозволила евтаназію особам, які страждають психічними захворюваннями, тим самим, поставивши психічні розлади на один ступінь з важкими фізичними недугами: вища судова інстанція країни - Федеральний трибунал дозволила людям, страждаючим важкими психічними захворюваннями, добиватися права на евтаназію. Дане рішення прийнято у справі про прохання 53-річного чоловіка з важким

маніакально-деприсивним психозом про отримання смертельної дози снодійного без рецепта.

Тобто, Швейцарія не дозволяє «активну», безпосередню евтаназію, але допускає надання речовин для полегшення страждань, навіть якщо смерть є можливим побічним ефектом. «Пасивна евтаназія» (зупинка медичних процедур, що підтримують життя) також дозволяється.

У більшості інших країн Європи дозволена лише «пасивна евтаназія» - тобто припинення подачі необхідних ліків або підтримки роботи апаратів штучного життєзабезпечення. Залежно від країни, така відмова від лікування може бути зафіксована юридично заздалегідь або сформульована усно в присутності лікарів і рідних.

У 2009 році уряд Німеччини прийняв закон, що дає людям право підписувати завчасне розпорядження про припинення життєзабезпечення в разі серйозної хвороби. Так званий "заповіт про життя" містить інформацію про те, яку допомогу або її відсутність людина бажає отримати, якщо хвороба або травма не дозволить їм самостійно висловити свою волю. Статистика свідчить, що "заповіт про життя" написали близько дев'яти мільйонів німців, у більшості випадків вони містять відмову від життєзабезпечення в разі неможливості одужання. Згідно з законом, якщо родичі пацієнта і лікарі розійдуться в трактуванні заповіту, остаточне рішення прийме суд.

У 2015 році Бундестаг ФРН прийняв закон, відповідно до якого, при виконанні певних умов дозволено допомагати людям, які висловили бажання добровільно піти з життя. Таким чином, родичі, які допомагають безнадійно хворим людям, тепер звільнені в Німеччині від кримінального переслідування. Проте, цим же законом заборонено діяльність організацій, що сприяють добровільному відходу з життя.

У 2005 році Франція легалізувала "пасивну евтаназію", тобто, коли лікування, необхідне для підтримання життя - припиняється, але уряд

відмовився йти далі і дозволити повну евтаназію або допомогу самогубству, незважаючи на величезну громадську підтримку. Закон «Про права хворих» від 22 квітня 2005 року дозволяє вводити вмираючих людей у стан медикаментозної коми, щоб полегшити їхні страждання. При цьому лікарям забороняється вживати будь-які дії, які могли б прискорити смерть пацієнта.

Розроблений французькою асоціацією лікарів, цей закон передбачає, що в тих випадках, коли заходи лікування стають "марними, непропорційними або не мають іншого ефекту, крім штучного продовження життя", вони "можуть бути скорочені або припинені". У документі окремо обумовлюється те, що рішення про евтаназію хворого пацієнта, що перебуває без свідомості, можуть прийняти його близькі родичі або довірена особа. А якщо пацієнт неповнолітній, то таке рішення має прийматися колегіально, медичним консилиумом. Ухваленню такого рішення багато в чому сприяла дискусія, що розгорнулася у Франції незабаром після смерті в 2003 році 22-річного Вінсена Юмбера. Він був паралізований після автомобільної аварії і за допомогою матері написав книгу "Я вимагаю права на смерть". У ній він розповів, наскільки нестерпна його життя і що він хоче померти. У підсумку мати Юмбер ввела синові смертельну дозу наркотику. А перед цим прохання про евтаназію сім'ї молодого людини президенту Франції Жаку Шираку залишилося без відповіді. У підсумку мати Вінсена Юмбера Лілію заарештували за вбивство, але незабаром відпустили.

Однак прийнятий у 2005 році закон («Закон Леонетті»), який забороняв лікарям забезпечувати «активну евтаназію», показав свою неефективність - щороку Францію стрясають скандали в зв'язку з арештом то одного медпрацівника, то іншого, які в лікарнях, хосписах і будинках для людей похилого віку давали смертельні дози наркотиків своїм пацієнтам.

Саме тому, 28 лютого 2018 року, 156 депутатів (із 577) закликали французький уряд прийняти новий порядок стосовно питань, пов'язаних із закінченням життя, який дозволив би активну медичну допомогу важкохворим пацієнтам. Вони пропонують прийняти закон на цю тему до кінця 2018 року [6].

Евтаназія в Великобританії також заборонена різними законодавчими актами. З 1961 року діє «Закон про суїцид», який забороняє підбурювання до самогубства, а також будь-яке інше сприяння в його здійсненні. У разі порушення даного правового акту злочинець може бути засуджений до позбавлення волі на строк до 14 років. Шотландія свого закону, пов'язаного з самогубством, не має, але там подібна ситуація прирівняна до вбивства.

Незважаючи на заборону законом, реально евтаназія вже діє у Великобританії. Для цього створено необхідний прецедент, що дозволяє всім бажаючим добитися свого. Вищий суд Королівства задовольнив вимогу 43-річної жінки про відключення апаратів штучного дихання, що підтримують її життя протягом року. Це справа Ms B. v. NHS Hospital Trust (2002) в якій порушувалось питання здійснення процедури пасивної евтаназії [7]. Позивач, міс В., відстоювала в суді своє суб'єктивне право, що випливає з доктрини загального права, на відмову від підтримуючого життя медичного догляду. Міс В. просила Високий суд Великобританії (Відділення по сімейних справах) визнати, що інвазивне лікування, яке вона в той момент отримувала, залишаючись підключеною до апарату штучної вентиляції легень, було незаконним. В цій справі Високий суд ясно висловив позицію, що доросла дієздатна людина може відмовитися від медичної допомоги, навіть якщо така відмова з великою часткою ймовірності спричинить смерть цієї людини. Така відмова може бути проведена за раціональної, нераціональної, невідомої або неіснуючої

причини. Право на відмову від медичної допомоги виникає з права на особисту недоторканність.

Збільшення випадків евтаназії у Великобританії піднімає питання про необхідність законодавчо закріпити всі її аспекти. У зв'язку з цим британський письменник-фантаст Террі Претчетт, що страждає прогресивною формою хвороби Альцгеймера, запропонував заснувати спеціальний суд, який розглядатиме справи тих, хто зважився на евтаназію. За його словами, медицина має почати не тільки допомагати людям гідно жити, а й спокійно померти в колі сім'ї.

У більшості країн Європи евтаназія все ж таки залишається кримінально караним злочином (Польща, Угорщина, Греція, Італія та інші). Але, в кримінальних законах це слово не застосовується, а використовуються терміни такі як «вбивство», «допомога в здійсненні самогубства».

Україна також не визнає правомірність евтаназії і кваліфікує її як злочин.

Вітчизняне законодавство України у 52 статті Основ законодавства України про охорону здоров'я, чітко визначає, що: «Медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії – навмисного прискорення смерті, або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань» [8]. Ч.4 ст.281 ЦК України містить аналогічне положення, забороняючи задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя.

На сьогодні, евтаназія, як спосіб відходу з життя, не узгоджується моральними і релігійними поглядами, а також національними традиціями українського народу.

Разом з тим, абсолютно неможливо вирішити проблему евтаназії, обравши позицію «за» або «проти», оскільки ставлення до евтаназії в

суспільстві неоднозначне, причому, кожную сторону можна зрозуміти або, навпаки, засудити.

Висновки. Право людини на життя є природним, його набуття та реалізація не залежить від формального закріплення, а право померти з гідністю, без страждань – виходить ні. Можливість людини добровільно йти з життя - одне з основних прав вільної людини, але, в той же час, легалізація цього права - величезна відповідальність, ризик і моральний тягар. Тому, варто погодитися з думкою Г.В. Анікіної, яка вказує, що розвиток паліативної допомоги, полегшення болю як самих пацієнтів, так і страждань членів їх сімей, є сьогодні пріоритетним напрямком України. В державі повинна розвиватися паліативна медицина, яка не лікує, а полегшує страждання. Легалізація «пасивної евтаназії» в Україні стане великим прогресом, адже звільнить багатьох людей від мук.

Також, вважаємо, що право людини при житті бути позбавленим від страждань має набути статусу невід'ємного права на міжнародному рівні, а також закріплюватись і охоронятись законом.

Література

1. Бэкон Ф. О достоинстве и приумножении наук / Ф. Бэкон // Бэкон Ф. Сочинения : В 2-х томах / Пер. сост., общ. ред. и вступ. ст. А. Л. Субботина. - М. : Мысль, 1977. - Т. 1. - 560 с.
2. Декларация об эвтаназии / Принята 39-ой Всемирной Медицинской Ассамблеей, Мадрид, Испания, октябрь 1987 [Электронный ресурс].
– Режим доступа:
<http://www.medicusamicus.com/index.php?action=laws8>
3. Мірошниченко О.А. Евтаназія та право людини на життя у міжнародному та національному праві / О.А. Мірошниченко // Форум права. – 2012. - №3. – С. 459-464

4. Анікіна Г. В. Перспективи легалізації евтаназії в Україні / Г. В. Анікіна / Форум права. – 2009. – № 3. – С. 25–34 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09agvevu.pdf>
5. LB.ua / У Бельгії вперше застосували евтаназію до дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukr.lb.ua/world/2016/09/17/345466_belgii_vpershe_zastosuvali.html
6. The European Post / French MPs urge the Government to adopt a new law legalizing euthanasia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europeanpost.co/french-mps-urge-the-government-to-adopt-a-new-law-legalizing-euthanasia/>
7. NCBI, The National Center for Biotechnology Information / Withdrawal of life sustaining treatment [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1123709/>
8. Закон від 19.11.1992 № 2801-ХІІ Основи законодавства України про охорону здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/paran397#n397>

References

1. Bacon F. On the dignity and multiplicity of sciences / F. Bacon // Bacon F. Compositions: In 2 volumes / Per. sost., commonly. Ed. and introduction. Art. A. L. Subbotin. - M.: Thought, 1977. - Т. 1. - 560 p.
2. Declaration of euthanasia // Adopted by the 39th World Medical Assembly, Madrid, Spain, October 1987 [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.medicusamicus.com/index.php?action=laws8>
3. Miroshnichenko O.A. Euthanasia and the human right to life in international and national law / O.A. Miroshnichenko // Forum of rights. - 2012. - No. 3. - P. 459-464

4. Anikina GV Prospects of legalization of euthanasia in Ukraine / G.V. Anikina // Forum of rights. - 2009. - No. 3. - P. 25-34 [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09agvevu.pdf>
5. LB.ua // In Belgium for the first time used euthanasia for a child [Electronic resource]. - Access mode: https://ukr.lb.ua/world/2016/09/17/345466_belgii_vpershe_zastosuvali.html
6. The European Post // French MPs urge the government to adopt a new law for legalizing euthanasia [Electronic resource]. - Access mode: <http://europeanpost.co/french-mps-urge-the-government-to-adopt-a-new-law-legalizing-euthanasia/>
7. NCBI, The National Center for Biotechnology Information // Withdrawal of life sustaining treatment [Electronic resource]. - Access mode: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1123709/>
8. Law of 19.11.1992 № 2801-XII of the Fundamentals of the Ukrainian legislation on health care [Electronic resource]. - Mode of access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/paran397#n397>